

(((((ลีโงง)))))

จากชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน

กิจกรรมของเรืออ่าวกักขยะทะเลกรุงเทพฯ

สารบัญ

หน้า

1. ขาวขุนเทียน :	5
ทะเล ข้าน ฐานทำกิน	
บ้านและชุมชนที่ชายทะเลบางขุนเทียน	6
ทะเลรุก น้ำเสียได้	8
2. เลี้ยวจากชาวบ้าน	11
บริเวณชายทะเลขาวขุนเทียน	
3. ชายทะเลที่ขาวขุนเทียน	21
ยุคแลกข้าว	22
ยุคของการจัดสรรที่ดิน	23
ในปัจจุบัน	24
บางขุนเทียนพื้นที่ที่คนกรุงเทพฯ ไม่เคยรู้จัก	25
แหล่งอาหารทะเลของคนกรุงเทพฯ	26
ปัญหาที่มากับการพัฒนา	27
คนเล็กคนน้อยก็ดิ้อแพะรับบาป	28
กระแสนการปลูกป่าชายเลน	30

1. ชาวบางขุนเทียน : ทะเลบ้านฐานทำกิน

ทุกวันนี้ ชาวบ้านชายฝั่งทะเลบางขุนเทียนกำลังเผชิญกับปัญหาแผ่นดินชายฝั่งถูกกัดเซาะ มีกลุ่มหน้าด่านแรกกว่า 120 ครอบครัว ที่มีที่อยู่อาศัยและทำมาหากินอยู่ริมชายฝั่ง ในเขตหมู่ที่ 9 และ 10 แขวงท่าข้าม เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร มีความยาวของชายฝั่งประมาณ 5 กิโลเมตร ซึ่งชาวบ้านต้องสูญเสียที่ดินไปอย่างต่อเนื่อง

ชายฝั่งบางขุนเทียนถือว่าเป็นพื้นที่วิกฤต 1 ใน 4 แห่งของอ่าวไทยตอนบนที่มีการกัดเซาะรุนแรง พื้นที่ทั้ง 4 แห่ง ประกอบด้วย บ้านคลองเจริญไฉ บ้านคลองสีลัง อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา, ตะวันตกบ้านคลองสีลัง อ.บางปะอง ถึงบ้านบางสำราญ อ.เมือง จ.สมุทรปราการ, บ้านแหลมสิงห์ อ.พระสมุทรเจดีย์ จ.สมุทรปราการ ถึงปากคลองขุนราชพินิจใจ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ และบริเวณปากคลองขุนราชพินิจใจ ถึงบ้านท่าตะโก อ.เมือง จ.สมุทรสาคร โดยมีอัตราการกัดเซาะ 12-20

ภาพถ่ายทางอากาศแสดงพื้นที่บริเวณปากคลองขุนราชพินิจใจ และชายฝั่งทะเลกรุงเทพฯ

เมตรต่อปี¹ ซึ่งป่าชายเลนที่มีเนื้อที่ประมาณ 2,735 ไร่ ได้ถูกกัดเซาะพังทลายจนมีสภาพป่าเหลืออยู่เพียงแค่เล็กน้อย จนเหลือแต่เพียงสภาพชายเลนที่จมอยู่ใต้น้ำทะเล

สภาพการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนอีกอย่างหนึ่ง คือ ปากคลองขุนราชพินิจใจซึ่งเป็นคลองขุดลงสู่ทะเลได้ขยายกว้างออกไปอย่างต่อเนื่องจากแต่เดิมที่ขุดเอาไว้กว้าง 8 ศอก

บ้านและชุมชนที่ชายทะเลบางขุนเทียน

กรุงเทพมหานครได้เข้ามาแบ่งกลุ่มบ้านที่อยู่ริมชายทะเลออกเป็น 6 ชุมชน ได้แก่

1. ชุมชนเสาธง เป็นชุมชนที่ติดอ่าวไทย และมีเขตติดต่อกับ จ.สมุทรสาคร มีจำนวน 34 หลังคาเรือน
2. ชุมชนคลองพิทยาลงกรณ์ มีประมาณ 130 หลังคาเรือน ถือได้ว่าเป็นชุมชนศูนย์กลางของพื้นที่แถบนี้ คือเป็นที่ตั้งของโรงเรียนคลองพิทยาลงกรณ์ ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับชั้นประถม และโรงเรียนพิทยาลงกรณ์พิทยาคม โรงเรียนระดับชั้นมัธยม, ศูนย์สาธารณสุข 42, ตลาดนัดที่จัดทุกเช้าวันอังคารและศุกร์ และเส้นทางสัญจรเพื่อออกไปสู่ถนนพระราม 2
3. ชุมชนชายทะเล-บางขุนเทียน ติดทะเลอ่าวไทยและอยู่ในบริเวณป่าชายเลน มีประชากร 70 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนริมคลองไฉ่ (คลองประมง)
4. ชุมชนศรีภูมิ มีจำนวน 55 หลังคาเรือน ล้อมรอบด้วยคลองพิทยาลงกรณ์-คลองศรีภูมิ-คลองไฉ่ และคลองเสาธง การเดินทางจึงต้องอาศัยเรือเพียงอย่างเดียว

¹ ธนวัฒน์ จารุพงษ์สกุล. 2550. โลกร้อนสุดขั้ว วิกฤติอนาคต. กรุงเทพฯ : สุรนันทน์.

(บน) หลักริมกรุงเทพฯ ที่ถูกน้ำทะเลรุกไล่จนแผ่นดินหายไป (ล่าง) การสัญจรไปมาต้องใช้เรือเป็นพาหนะหลัก

5. ชุมชนแสนตอ อยู่ริมคลองแสนตอ จำนวน 58 หลังคาเรือน . ชุมชนหลวงพ่อบุเต่า มี 72 หลังคาเรือน อยู่บริเวณริมคลองขุนราชพินิจใจซึ่งเป็นเขตติดต่อกับจังหวัดสมุทรปราการ

ทะเลรุก น้ำเสียล้น

ชาวบ้านที่ทำวังกึ่งแถบชายทะเลสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติมาโดยตลอด ก่อนที่จะมีการกัดเซาะชายฝั่ง ชาวบ้านเล่าว่า ที่ดินปากคลองมีการตกตะกอนจนเกิดเป็นแหลมยื่นออกไปในทะเล แต่ในระยะหลังตะกอนเหล่านั้นหายไปและชายฝั่งก็เริ่มหายไป ผู้เลี้ยงกุ้งริมทะเลต้องถอยร่นบ่อกุ้งของตนเข้ามา ดังนั้นแต่ละบ้านจึงเริ่มสร้างแนวป้องกันที่ดินของตนเอง ด้วยการซื้อหินมาทิ้งเพื่อป้องกันการกัดเซาะ จนกระทั่งในปี พ.ศ.2534 ทางกรุงเทพมหานครได้เข้ามาดำเนินการทิ้งหินตามแนวชายฝั่ง (จากเอกสารของสำนักงานเขตบางขุนเทียนระบุว่า กรุงเทพมหานคร ดำเนินการทิ้งหินตามแนวชายฝั่ง เมื่อปี 2534 ระยะทาง 80 เมตร, ปี 2536 ระยะทาง 4,320 เมตร และปี 2538 มีการดำเนินการเสริมแนวหินให้สูงและกว้างขึ้น) และชาวบ้านได้ร่วมบริจาคที่ดินของตน จากแนวทิ้งหินลึกเข้าไปรายละเอียด 150 เมตร รวมเป็นพื้นที่ 405 ไร่ เพื่อให้กรุงเทพมหานครดำเนินการปลูกป่าชายเลนเพื่อเป็นแนวป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง

กระนั้นก็ตาม แนวหินทิ้งก็ไม่สามารถต้านทานการกัดเซาะชายฝั่งได้ กรุงเทพมหานครจึงได้จ้างบริษัทที่ปรึกษาทำการศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหา ซึ่งผลของการศึกษาจะต้องสร้างแนวป้องกันเป็นรูปแบบที่ถาวร เพื่อดักตะกอนดิน โดยสร้างด้วยวัสดุรูปแบบไส้กรอกทราย

ในส่วนของชาวบ้านทั้ง 6 ชุมชน ซึ่งเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายชุมชนรักษ์ทะเลกรุงเทพฯ ก็ดำเนินการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะโดยชุมชนเองอย่างต่อเนื่อง ล่าสุดเมื่อเดือนมกราคม 2551 ได้ทำการปักไม้ไผ่เป็นแนวยาว 1 กิโลเมตร เพื่อเป็นแนวสลายกำลังคลื่นและเพื่อทำให้ตะกอนตกหลังแนวไม้ไผ่ โดยวางแผนว่าจะปลูกพันธุ์ไม้ป่าชายเลนในพื้นที่ที่เกิดตะกอนทับถมหนาแน่น เพื่อป้องกันน้ำทะเลซัดทำลายต้นไม้ที่จะปลูก

นอกจากชาวบ้านบางขุนเทียนจะประสบความเดือดร้อนจากการรุกของน้ำทะเลแล้ว อีกปัญหาที่สำคัญคือเรื่องน้ำเสีย ซึ่งมีผลกระทบอย่างมากต่อสัตว์น้ำที่อยู่ในคลองและในบ่อเลี้ยง น้ำเสียเหล่านี้เกิดมาจากตัวเมืองทั้งจากบ้านเรือน โรงงาน ตลาด ร้านค้า ฯลฯ ในกรุงเทพมหานครที่ถูกปล่อยลงสู่ทะเลโดยไม่ได้มีการบำบัด ในขณะที่ชาวบ้านต้องอาศัยน้ำเพื่อทำการประมง ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่กระทบต่อการทำมาหากินของคนชายทะเลบางขุนเทียน

สภาพป่าชายเลนที่ถูกกัดเซาะ

ลุงประสงค์ จินดาโฉม ปัจจุบัน อายุ 74 ปี ย้อนอดีตของบริเวณชายทะเล บางขุนเทียน ตลอดจนความหวังที่อยาก เห็นท้องถิ่นของตนเองพัฒนาไปในทิศทาง ที่สอดคล้องและเกื้อหนุนกับสภาพวิถีชีวิต ของชาวบ้านในแถบนี้ เพื่อที่จะได้เป็น แหล่งเลี้ยงชีพของลูกหลานต่อไป...

“บ้านเดิมเป็นคนที่ลวกว๊ว บริเวณนี้เป็นป่าทั้งหมด มีอาชีพตัดไม้ไปขาย เพื่อทำฟืนเคี้ยวน้ำตาล ตัดไม้โกงกางเขี้ยวเอาไปเผาถ่าน พอเดือนสี่ หลังจากสงกรานต์ก็จะปลุกกระท้อน ดักกุ้ง จับปู ปีที่ลุงแต่งงานสหกรณ์ มาจัดสรรที่ มีการขุดคลอง จัดสรรที่ดินให้กับสมาชิกในสหกรณ์ มีขนาด ที่ดินเท่าๆ กัน รายละ 50 ไร่ สมัยก่อนไม่มีไฟฟ้าใช้ต้องใช้ตะเกียงเจ้าพายุ”

ในเรื่องการทำมาหากินลุงเล่าว่า “สมัยก่อนเลี้ยงกุ้งไม่ต้องลงทุนอะไร น้ำท่วมก็ท่วมไป มีกุ้งเยอะมาก ถ้าน้ำยังเป็นแบบสมัยก่อน เลี้ยงกุ้งเป็น เศรษฐีกันหมด พอเริ่มทำกับสหกรณ์ กุ้งที่ทำมีดินล้อมรอบ ตอนที่สหกรณ์ จัดใหม่ ๆ จะมีเงินเก็บเกือบทุกบ้าน ปอที่ทำใหม่จะได้กุ้งตัวโต มีดินล้อมรอบ กักน้ำได้”

ในเรื่องการพังทลายของชายฝั่งทะเล ลุงเล่าว่า “เมื่อสมัยสหกรณ์มา จัดที่ให้ ทะเลยังไม่พัง หลังจากแหลมตะตุมพุกก็เริ่มพัง คลองก็กว้างขึ้น ดึกขึ้น เรือวิ่งกันมาก น้ำเค็มยอเข้ามายังไม่ทันจะนอนกันก็ถูกพัดออกไป”

ต่อกรณีที่กรุงเทพมหานครจะมาสร้างไส้กรอกทรายเพื่อป้องกันการ กัดเซาะชายฝั่ง ลุงบอกว่า “งบที่ตั้งเอาไว้ มาให้ชาวบ้านทำกันเองดีกว่า ผมว่าเอาหินมาทิ้งแนวเดิมที่เคยทิ้งเอาไว้ให้สูงขึ้น คะยอกก็จะเกิดด้าน หลัง เว้นเป็นช่องเอาไว้ กุ้ง คะยอก ก็จะเข้ามา แล้วปักเสาในทะเลห่างจาก แนวหิน 1 กิโลเมตร ที่ของผมที่ทำ ผมดูแลอยู่มันตัน คะยอกมันขึ้น”

ความหวังที่รอคอยคือ อยากรมถนนที่สะดวกขึ้นในการเดินทางและขนส่งสินค้า ตลอดจนไปโรงพยาบาล ดึกตื่นเกิดอะไรขึ้นจะได้ไม่ลำบาก

ผู้ใหญ่ปราโมทย์ บุญอิม อายุ 61 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 10 ได้สะท้อน ปัญหาต่างๆ ที่เกิดในพื้นที่ชายทะเลแห่งนี้ ตลอดจนเสนอว่าแนวทางในการแก้ไข ปัญหาที่เหมาะสมกับพื้นที่จำเป็นต้องรับ ฟังความคิดเห็นจากหลายฝ่าย

“อาชีพของชาวบ้านเกิดมาจากกุ้ง หอย ปู ปลา ทำกันมาตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย นี่รุ่นลุงก็ไม่อยากทำ ถ้าผลผลิตมันดีก็คงไม่มีใคร อยากรไปเป็นลูกน้องเขา ดงอยากทำที่พ่อแม่ทำ ได้ตั้งเนื้อตั้งตัวก็เพราะ เลี้ยงกุ้งเลี้ยงปลา”

“นาุ้งตรงนี้เป็นนาุ้งแห่งแรกของประเทศไทย ผมพูดได้เต็มปาก เพราะกุ้ง หอย ปู ปลา เกิดจากทะเลตม เป็นแหล่งอาหารที่ดี ตั้งแต่ปู่ผมเขาเลี้ยงกันมาเป็นร้อยปีแล้ว เมื่อก่อนนี้ดินหนึ่งเปิดกุ้งได้ถึงแสน กุ้งขาวเราไม่ต้องลงทุนอะไรมันก็เข้ามา มันโตในนาในป่อ เป็นอาชีพที่ดีที่สุด น้ำไม่เสีย กุ้งหอยปูปลาไม่เป็นพิษอะไรที่ทำให้ผู้บริโภคเดือดร้อน เมื่อก่อนนี้ น้ำใส”

“การเลี้ยงกุ้งบริเวณนี้เป็นการเลี้ยงแบบธรรมชาติ ผมพูดได้เต็มปากว่า ไม่มีน้ำเสียจากพวกทำนากุ้งตรงนี้ เป็นการทำให้ต่างจากบ่อพัฒนาที่มีกังหัน ตีน้ำแบบนี้ น้ำจะเสียมาก แล้วมาเหมามาหมดว่าน้ำเสียมาจากนากุ้งทั้งหมด ตรงนี้ไม่มีบ่อพัฒนา มีแต่บ่อธรรมชาติ”

“ปัญหาสำคัญของพื้นที่บริเวณนี้คือเรื่องน้ำเสีย พอหน้าฝน กทม. เริ่มดันน้ำจากสนามไชยมาแล้ว น้ำจากคลองสนามไชยดำปี๋ ไม่ได้รับการบำบัด ก็ส่งเข้ามาทางอ้อมๆ เดียว คือเขาต้องระบาย ไม่รู้จะไปไหนก็ลงมาที่ทะเล”

“ตรงนี้เป็นแหล่งทรัพยากร กทม. ควรอนุรักษ์เอาไว้ ทำอย่างไรจะแก้ปัญหา น้ำเสียที่ดันออกมา ชาวบ้านทำนากุ้งมาเป็นร้อยปี ไม่ใช่บุกบุก เป็นโฉนดมาแต่ปู่ย่าตายาย ถ้าไม่แก้ไขอะไร ดันออกมาอย่างเดียว ชาวบ้านก็ไม่ต้องไปอุดหนุนรัฐกาอะไร เพราะเขาอ้างว่าทะเลเป็นที่บำบัดน้ำเสีย นโยบายเป็นเช่นนั้น น้ำเสียต้องผลักดันให้ออกทะเลเร็วที่สุด น้ำเสียขึ้นยังกะบั้งไฟพญานาค น้ำขึ้นปุดๆ แก๊สผุดขึ้นมาทุกคนก็เห็น มาตามคลองสนามไชยเข้าคลองหัวกระบือ ลงคลองขุนราชวินิจใจแล้วลงทะเล ต่อไปบริเวณนี้ถ้าจะหมดเพราะน้ำเสียหนักขึ้นทุกปี”

“การแก้ปัญหา นักวิชาการต้องมาช่วยชาวบ้านคิดหาทางแก้ไข ไม่ใช่มาระดมความคิดเห็นจากชาวบ้านแล้วมาย้อนว่าคิดอย่างคุณนะทำไมไม่ได้”

“เรื่องทะเลพัง ผมว่าการทิ้งหินก็ช่วยได้ทางหนึ่ง ตะกอนดินไปกักใน

ดินเห็นแต่ว่ายังไม่สูงพอ กทม.เคยมาทิ้งหิน 3-4 ครั้งแต่เป็นการทิ้งที่ต่อเนื่องกันจนครบ 5 กม. นักวิชาการชอบพูดว่าทิ้ง 4 ครั้งแล้วยังไม่อยู่เลย มันดินมาถูกทางแล้ว เปลือกหอยก็มาเกิดเป็นธรรมชาติของมัน เหมือนชันยา แต่ กทม.ไม่เอา เขาจะหาวิธีทำใหม่ๆ ใช้โครงการใหม่ๆ ทิ้งเสริมอีกเที่ยวก็อยู่แล้ว”

“ตอนนี้ดินมาปลูกป่ากันเยอะ ชาวบ้านเขาทำ มาปลูกแล้วก็ลอยน้ำหายไป ไม่ต้องปลูกหรอก พยายามสร้างดินให้ได้ก่อน แล้วค่อยเอาแสมไปพ่วน พวกนี้โตเร็ว ปีเดียวก็สูง แสมจะอยู่ชายทะเล มันจะช่วยยึดหน้าดิน”

แผนผัง 6 ชุมชน

ในพื้นที่ป่าชายเลนบางขุนเทียน

ค.พันท้ายนรสิงห์

ร.ร.คลองหกทางจรจร

ร.ร.พิทยางจรจรพิทยาคม

ร.ร.คลองพิทยางจรจร

จ.สมุทรสาคร

บ.ต.พิทยางจรจร

คลองน้ำเค็มใหญ่

ช.ช.ศรี कुमार

ช.ช.แสนตอ

ช.ช.สาธิต

ช.ช.ชายทะเล-บางขุนเทียน

วัดหลวงพ่อบุญ

จ.สมุทรปราการ

บริเวณนี้หนาวไม่ใส่เสื้อป้องกัน
การกัดเซาะ ระยะ 1 ก.ม.

หลักเขตที่ 28

หลักเขตที่ 29

5 ก.ม.

อ่าวไทย

PointAsia.COM
Alt: 10km
Lat: 13.50994 Lon: 100.43147

Navigation icons: Hand cursor, Warning, Wheelchair, etc.

คุณพลอย อายุ 43 ปี อาศัยอยู่บริเวณริมคลองพิทยาลงกรณ์ถือว่าเป็นคนรุ่นที่ 3 ที่อาศัยอยู่ในบริเวณชายทะเลแห่งนี้ เธอเล่าถึงสภาพของชุมชนให้ฟังว่า “เมื่อก่อนสมัยเป็นเด็กมีพื้นดินมากกว่านี้ เสาสะพานมันอยู่บนดิน เตี้ยวนี้อดลงมันกว้างขึ้น น้ำมันซะ”

“ตอนเด็กๆ อุดมสมบูรณ์มาก ไปลี้ยงปลาปูเอามาทำทอดมัน มีปลาเสือปลาหัวแดง แม่เอามาแช่น้ำเกลือ มีกั้งตัวใหญ่ๆ เตี้ยวนี้อดแล้ว”

“คิดว่าน้ำมันแยลง น้ำเสียมันมารวมกันที่เรา ไม่ใช่เรื่องการกัดเซาะอย่างเดียว มีผลพวงจากหลายอย่าง น้ำเสียก็มา น้ำขึ้นลงไม่ปกติ น้ำเยอะกว่าเดิม น้ำเสียรุนแรงกว่าเดิม ดูจากสีของน้ำเป็นฟองแดงผิดปกติ มีผลกระทบกับกุ้ง ได้เงินน้อยลง”

“อยากให้ทำถนนให้ดีกว่านี้จะได้ไปหาหมอสะดวก ไปทำธุระสบายคนจะได้มาเที่ยวพักผ่อนกับแหล่งธรรมชาติจริง เป็นพื้นที่สำหรับการเกษตรบรรยากาศดี”

“การป้องกันการกัดเซาะจำเป็น แต่การใช้ถุงทรายขนาดใหญ่ไม่เชื่อว่าจะกันได้ เพราะคลื่นที่นี้สูง เสียตายงบประมาณจะสูญเปล่า การป้องกันต้องแข็งแรงและธรรมชาติยังอยู่เหมือนเดิมใช้ประโยชน์ได้ ใช้เสาไฟก็ได้หรือทังหินก็ได้”

(จากซ้ายไปขวา) น้องนุ๊ด น้องปาล์ม น้องดาว น้องเบล และน้องหมวย

เด็กๆ นักเรียนจากโรงเรียนคลองพิทยาลงกรณ์ ในระดับชั้นประถมที่ได้รับการปลูกฝังให้รู้จักกับท้องถิ่นของตนเองและสามารถทำหน้าที่เป็นมัดดูเทศก์ของโรงเรียนที่คอยให้คำแนะนำและเผยแพร่ข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมพื้นที่ให้มีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของป่าชายเลนในบริเวณชายทะเลบางขุนเทียนของกรุงเทพมหานคร

น้องนุ๊ด น้องปาล์ม น้องดาว น้องเบล และน้องหมวย ได้ช่วยกันอธิบายให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่บริเวณชายทะเลบางขุนเทียนว่า

“ภูมิใจที่เป็นคนบางขุนเทียน ที่มีป่าชายเลน มีความรู้มากมาย เป็นแหล่งกำเนิดของสัตว์ทะเลจำนวนมาก เกิดเป็นอาชีพของคนที่นี่ได้เลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ถ้าไม่มีสัตว์ที่อยู่ในป่าชายเลนก็จะมีอาชีพประมง”

นอกจากนี้เด็กๆ ยังเล่าถึงระบบนิเวศของป่าชายเลนให้ฟังว่า “สัตว์ทุกชนิดที่อาศัยอยู่ที่นี้มีความสำคัญหมดเลย มีปลาตีน ปูม้า ปูทะเล ปูก้ามดาบ ปูแสม หอยแครง หอยแมลงภู่ หอยกะพง กุ้ง ปลากะบอก ปลาหมอตืด แล้วก็มีปลาโลมาที่ออกมากระโดดให้เห็นเวลาน้ำมากเป็นฝูงใหญ่”

“ต้นพีชในป่าชายเลนก็มีหลายชนิด ชะคราม ลำพู ลำแพนที่ลูกกินได้ ผักเป็ย ต้นจาก ตีนเป็ดทะเล ต้นลุ่มที่เอามาเชื่อมกับฉาบได้ พังกาหัวสุม โพธิ์ทะเลเอาลูกมาทำลูกข่าง ย้อมผ้าได้ แสม โกงกาง ตะบูน ตะบัน ประโยชน์ของป่าชายเลนต้องเผยแพร่ไปให้คนอื่นรู้ว่าสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้”

สุดท้าย เด็กๆ ช่วยกันแสดงความคิดเห็นว่า “หนูไม่เข้าใจว่าทำไมเวลามีคนใหญ่ๆ มาที่นี่ต้องมีคนมากวาดถนน ทำทางให้สะอาด ทั่วๆ ที่เขานานๆ มาที่ แต่พวกหนูอยู่กันมานานไม่เห็นใครมาทำถนนให้ดีเลย ฝุ่นก็มาก รถบรรทุกก็มากวิ่งกันแรง น้ำที่นองเที่ยวก็ไม่มา อยากให้ทำถนนให้เสร็จ”

คุณสุชาติ นายอรุณ จากชุมชนศรีภูมิ เล่าถึงสภาพปัญหาของชายทะเลบางขุนเทียนว่า “บางขุนเทียนส่วนที่อยู่ชายทะเลตั้งอยู่บริเวณกันอ่าวไทยที่แม่น้ำ 4 สาย คือ บางปะกง เจ้าพระยา ท่าจีน และแม่กลอง ไหลลงสู่ทะเลในอ่าวไทย ได้พาเอาสิ่งสกปรกและสารเคมีมากมายที่เป็นอันตรายกับสัตว์น้ำ จำนวนสัตว์น้ำลดลงอย่างมาก โดยเฉพาะกุ้งลดลงถึงกว่า 70 เปอร์เซ็นต์ ก่อนที่จะปล่อยน้ำเสียออกมาควรจะมีการบำบัดเสียก่อน จะช่วยให้ชาวบ้านอยู่รอดได้”

“สิ่งที่คนบริเวณนี้ต้องการคือถนน เพื่อการเดินทางและส่งผลผลิต อยากให้หน่วยงานดูแลเรื่องชายฝั่งทะเลให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของอนุรักษ์และอย่าอนุรักษ์อย่างเดียวโดยไม่มีความจริง ส่วนเรื่องการปลูกป่าก็ควรจะปลูกกันให้ถูกที่ถูกต้อง”

3. ชายทะเลที่บางขุนเทียน

“ที่นี่เป็นนาุ้งแห่งแรกในประเทศไทย เป็นการทำนาุ้งที่ไม่ทำให้เกิดน้ำเสีย การทำนาุ้งไม่ได้บุกรุกป่าชายเลน แต่เป็นแนวทางที่ช่วยป้องกันไม่ให้เกิดมลพิษเข้ามาถึงด้านใน”

นายปรานี นุญอิม

คำพูดดังกล่าวดูจะไม่ใช่ว่าเกินเลยจากสภาพความเป็นจริงของพื้นที่บริเวณชายทะเลบางขุนเทียน ตลอดความยาว 5 กิโลเมตร บริเวณอ่าวไทยตอนบนที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิดและเคยมีป่าชายเลนที่หนาแน่น มีการเลี้ยงกุ้งเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้กับครอบครัวมาตั้งแต่คนรุ่นปู่ย่าตายาย

วิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านในบริเวณนี้อยู่กันด้วยความศรัทธาและเคารพในธรรมชาติ ใช้ทรัพยากรอย่างเคารพ รับผิดชอบต่อ และสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติอย่างที่คุณลุงประสงค์ จินดาโคม อายุ 74 ปีเล่าให้ฟังว่า “สมัยก่อนที่แถบนี้จะเป็นป่าไปหมด มาตัดฟัน จะพูด

เป็นเรื่องเรือเอาไว้มาดัดต้นแสมไปทำฟืนเอาไปขายให้พวกที่เดียน้ำตาล กิ่งเล็กเอาไปทำเป็นไม้ขีดหม้อ เอาไปแลกข้าว การตัดต้นไม้อะไรตัดก็จะ ตัดให้สูงกว่าโคนให้มีกิ่งติดเอาไว้ มันจะแตกขึ้นใหม่อีก อีกปี-สองปีก็ ใช้ได้ บางทีดูร่องต้นใหม่ก็จะขึ้น ไม่ตัดออกหมด เพราะมันจะตาย”

ด้วยการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ้งพาดและเกื้อกูลกันทำให้ชาวบ้านสามารถ ดำรงชีพอยู่ได้อย่างไม่เดือดร้อนแม้ว่าจะไม่สามารถเข้าถึงสาธารณสุขโรคและการบริการของทางการ

อย่างไรก็ตาม พื้นที่บริเวณที่เป็นชายขอบของกรุงเทพฯ เมืองฟ้าอมร แห่งนี้ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบและการพัฒนาไปได้ โดยสามารถจัด ลำดับระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบันซึ่งพอจะแบ่งได้เป็นช่วงเวลาดังนี้

ยุคแลกข้าว

การดำรงชีวิตของผู้คนในบริเวณนี้อยู่กับป่าชายเลนมาอย่างยาวนาน โดยอาศัยหาอยู่หากินกับธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ถึงแม้ว่าพื้นที่บริเวณนี้ จะเป็นส่วนหนึ่งของกรุงเทพมหานครแต่ก็ห่างไกลจากความเจริญเป็นอย่างมาก ไม่มีถนน ไม่มีน้ำประปา ไม่มีไฟฟ้า ชาวบ้านอาศัยใช้น้ำฝนและแสงไฟ จากตะเกียง พื้นที่บริเวณชายทะเลเป็นที่ที่ชาวบ้านเข้ามาอาศัยทำมาหากิน โดยการหาฟืน มาปลูกกระต๊อบเพื่อทำการดักกุ้ง จับปู และสัตว์น้ำอื่นๆ ไปเป็นอาหาร มีการเลี้ยงกุ้งทะเล โดยทำกันมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย วิธีการ เลี้ยงก็คือ การขุดบ่อแล้วปล่อยให้ให้น้ำทะเลไหลเข้าก็จะได้ลูกกุ้งเข้ามาในบ่อ พอกุ้งโตก็จะเอาลอบดัด ส่วนใหญ่จะเป็นกุ้งที่มาจากทะเล กุ้งที่ได้จะเอา มาทำเป็นกะปิไปขาย หรือบางครั้งเอากุ้งไปแลกข้าว

นอกจากนี้ยังมีการตัดต้นแสมเพื่อไปทำฟืนสำหรับเดียน้ำตาลและทำ เป็นไม้ขีดหม้อ ซึ่งเป็นรายได้ที่เกิดจากการอาศัยทรัพยากรในพื้นที่เป็นหลัก วิถีชีวิตในช่วงเวลานี้จึงเป็นระบบการผลิตเพื่อการแลกเปลี่ยนกับสินค้าจาก ภายนอกที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ก่อนที่ทางการจะออกกฎหมายกำหนดให้ พื้นที่บริเวณนี้เป็นเขตที่ดินหวงห้ามของทางราชการ

ยุคางอวการจาดสกรทที่ดิน

จากประวัติของนิคมสหกรณ์บ้านไร่ระบุนเอาไว้ว่า ที่ดินบริเวณปาก แม่น้ำท่าจีน ตั้งแต่สมุทรสาครถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยาที่อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จ.สมุทรปราการ เป็นที่ดินรกร้างว่างเปล่าของรัฐ ได้มีราษฎรเข้ามาบุกกรุก แคว้งดวงและทำกิน ทำให้รัฐบาลต้องออกกฎหมายกำหนดเขตหวงห้ามที่ดิน ในบริเวณนี้มีเมื่อปี 2481 เพื่อประโยชน์ในการทำนาเกลือ ต่อมามีการขยาย

สหกรณ์เฝ้าทางตำบลบ้านไร่ และเริ่มขุดคลองพิทยาลงกรณ์เพื่อเชื่อมคลองหลวงกับคลองสรรพสามิตที่ตำบลนาเกลือ จ.สมุทรปราการ หลังจากนั้นจึงมีการดำเนินการจัดตั้งนิคมกสิกรรมและนิคมเกลือในรูปของสหกรณ์ในเขตพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดธนบุรี และจังหวัดสมุทรปราการ

ที่ดินบริเวณอำเภอบางขุนเทียนในส่วนที่ติดกับชายทะเล สหกรณ์บ้านไร่ได้เข้ามาจัดสรรที่ดินให้กับคนที่ทำมาหากินบริเวณนี้ประมาณปี 2498 หลังจากขุดคลองพิทยาลงกรณ์เพื่อกั้นน้ำเค็มกับน้ำจืด และกั้นระหว่างนาข้าวกับนาเกลือ พื้นที่ที่ทำนาข้าวจะอยู่ในเขตบางขุนเทียน ส่วนนาเกลือจะอยู่ในเขตสมุทรสาครและสมุทรปราการ การจัดสรรที่ดินให้สมาชิกสหกรณ์ได้ทำกินโดยใช้วิธีการแบ่งที่ดินในจำนวนที่เท่ากัน คือครอบครัวละไม่เกิน 50 ไร่ โดยเสียค่าเช่าไม่เกินไร่ละ 50 บาท คนที่เป็นสมาชิกของสหกรณ์ต้องเป็นคนในท้องถิ่น ต่อมากรมส่งเสริมสหกรณ์มาส่งเสริมให้ทำนาทุ่งแบบยกเป็นดิน และเมื่อทำกินเต็มเนื้อที่แล้วจะได้สิทธิครอบครองตามกฎหมาย

ในปัจจุบัณ

บริเวณที่อยู่ใกล้กับชายทะเลมีชุมชนอยู่อาศัยกระจายตามพื้นที่ของนาทุ่งและหนาแน่นบริเวณใกล้ถนน เขตบางขุนเทียนได้ดำเนินการจัดตั้งเป็นชุมชนมีทั้งหมด 6 ชุมชน สภาพป่าชายเลนที่เคยมีอยู่อย่างหนาแน่นได้ลดจำนวนลงอย่างมากมาจากจำนวนเดิมที่มีอยู่ทั้งหมด 2,735 ไร่ อยู่ในกาารดูแลของกรุงเทพมหานคร

พันธุ์ไม้ชายเลนที่มีการปลูกเสริมบริเวณริมคลองศรีกุ่มาร

บางขุนเทียนพื้นที่ที่คนกรุงเทพฯ ไม่เคยรู้จัก

พื้นที่แห่งนี้เคยเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดธนบุรี ครั้นเมื่อปี 2514 ได้มีการรวมกรุงเทพฯ กับธนบุรีเข้าด้วยกัน และใช้รูปแบบการปกครองพิเศษเรียกว่า ‘กรุงเทพมหานคร’ มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่ฝั่งพระนคร ทำให้ส่วนที่เป็นชายทะเลกลายเป็นพื้นที่ชายขอบของเมืองและไม่ได้รับการดูแลในเรื่องสาธารณูปโภคพื้นฐานที่จำเป็น ไม่มีถนนเข้าถึง การคมนาคมใช้เพียงเรือในการเดินทาง การรักษาพยาบาลต้องพึ่งพาโรงพยาบาลในจังหวัดสมุทรสาคร ที่อยู่ใกล้ที่สุด

นอกจากนี้กรุงเทพมหานครไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในการพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้ให้มีความเจริญ มองไม่เห็นคุณค่าของพื้นที่ในเชิงเศรษฐกิจที่เป็นแหล่งอาหารสำคัญของคนกรุงเทพฯ

ด้วยการเพิกเฉยและไม่นำพาต่อการแก้ปัญหาใดๆ หากแต่รัฐปวงกรม
ทางนโยบายที่ปรากฏชัดเจนกับพื้นที่บริเวณนี้ คือ เป็นพื้นที่สำหรับการใช้
ระบายน้ำเสียออกจากกรุงเทพมหานครลงสู่ทะเล ซึ่งก่อผลกระทบต่ออย่าง
มากต่อระบบนิเวศน์และอาชีพของผู้คน

แหล่งอาหารทะเลแถวฉนวนกรุงเทพฯ

อาชีพที่สำคัญของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้คือการทำนากุ้ง
หรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า ‘วังกุ้ง’ เป็นอาชีพที่เกิดมาจากกุ้ง หอย ปู ปลา
ทำกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย ทำให้สร้างฐานะและตั้งเนื้อตั้งตัวได้
นากุ้งที่นี่เป็นนากุ้งแห่งแรกของประเทศไทย เป็นการเลี้ยงกุ้งทะเลที่มีอยู่ตาม
ธรรมชาติ ไม่มีพิษภัย เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญมาก แต่เนื่องจากสภาพ
การขนส่งที่ไม่ดี รถเข้าไม่ถึง ชาวบ้านต้องบรรทุกใส่เรือไปขายที่ตลาดมหาชัย
ทำให้คนกรุงเทพฯ คิดว่าเป็นสินค้าจากทะเลมหาชัย ส่งผลให้มองไม่เห็น
คุณค่าในทางเศรษฐกิจของสินค้าจากพื้นที่บริเวณนี้

การที่ทะเลมีความสมบูรณ์ หมายถึงชีวิตของผู้คนในบริเวณนี้ยังมี
หลักประกันในเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่จะไม่นำไปสู่ปัญหาความยากจน
เพราะตราบดีที่ชาวบ้านยังสามารถพึ่งพาอาศัยธรรมชาติอยู่ร่วมกันได้อย่าง
สมดุล สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้อย่างต่อเนื่องตราบดีเท่าที่ไม่
ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา

ตะกอนดินเลนที่ถูกน้ำทะเลพัดมาทับถมหลังแนวเขื่อนไม้ไผ่

ปัญหาที่มากับการพัฒนา

นโยบายการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นให้เกิดความทัดเทียมกับโลกตะวันตก
โดยให้ความสำคัญกับความสะดวกสบายในการใช้ชีวิตที่อยู่บนฐานคิดของ
การเอาชนะธรรมชาติ โดยการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เก็บกักน้ำเพื่อการผลิต
ไฟฟ้าและทำการเกษตรเพื่อการค้า รวมถึงแนวทางการพัฒนาที่ใช้หลักคิด
พัฒนาเมืองศูนย์กลางที่มีลักษณะโตเดี่ยวที่ต้องดูดเอาทรัพยากรจากแหล่ง
ต่างๆ เพื่อมาหล่อเลี้ยง การพัฒนาในแบบนี้ทำให้เกิดความไม่สมดุลใน
ระหว่างสองภาคการผลิต ส่งผลให้เกิดการอพยพถิ่นฐานของคนใน
ภาคการเกษตรเข้าสู่เมืองจำนวนมากจนเกินกว่าที่เมืองจะรับไหว ปัญหาที่
ตามมาคือ ความแออัด มลพิษต่างๆ น้ำเสียจำนวนมากที่ถูกผลิตขึ้นใน
ชีวิตประจำวัน

การปรากฏตัวของผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาที่กำลังคุกคามโลก คือ สภาวะโลกร้อน พื้นที่บริเวณชายทะเลบริเวณอ่าวไทยกลายเป็นพื้นที่รูปธรรมสำคัญของปรากฏการณ์ดังกล่าว คือการหายไปของที่ดินบริเวณชายทะเล ปริมาณน้ำที่สูงขึ้น ความรุนแรงของกระแสน้ำ

บริเวณชายทะเลบางขุนเทียนพื้นที่ป่าชายเลนได้หายไปมากกว่า 2,000 ไร่ ในช่วงเวลา 40 ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าว ได้แก่ การสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ตามลำน้ำสายหลักๆ ของภาคกลาง ได้กลายเป็นตัวดักตะกอนที่เคยไหลสู่ปากน้ำและสร้างแผ่นดินให้เกิดขึ้น ปัญหาการใช้บำบัดน้ำในบริเวณนี้ ซึ่งส่งผลให้เกิดการทรุดตัวของแผ่นดิน การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศที่ก่อให้เกิดพายุขนาดใหญ่ทำให้เกิดการพังทลายของพื้นที่ชายฝั่งอย่างรุนแรงเรื่อยมา ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งในบริเวณอ่าวไทยจึงเป็นผลพวงที่เกิดจากการพัฒนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

คนเล็กคนน้อยก็มีส่วนร่วม

เมื่อเกิดปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง ชายทะเลหายไปและน้ำจะท่วมกรุงเทพฯ รูปธรรมที่ถูกนำไปเผยแพร่คือภาพน้ำท่วมโบสถ์ที่วัดขุนสมุทราชิน ได้สร้างความตื่นตระหนกให้กับคนกรุงเทพฯ อย่างมาก คนจำนวนมากหันมาให้ความสำคัญกับพื้นที่บริเวณชายทะเลกรุงเทพฯ ในฐานะหน้าด่านสำคัญหลายคนที่มาเห็นพื้นที่ต่างสรุปว่าการทำนาโกงของชาวบ้านบริเวณนี้เป็นตัวปัญหา เพราะเห็นป่าชายเลนหลงเหลืออยู่น้อยมาก จำเป็นต้องเร่งให้มีการปลูกป่าชายเลนเพิ่มขึ้น ส่งผลให้เกิดแฟชันการปลูกป่าตามมาดังจะได้กล่าวต่อไป

ผลงานส่วนหนึ่งของเด็กๆ ที่สะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้านชายทะเลบางขุนเทียน

ต่อกระแสดังกล่าว ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ได้ตอบโต้ว่า พวกเขาไม่ใช่ผู้ทำลาย แต่พวกเขาคือผู้ที่ปกป้องพื้นที่บริเวณนี้ไม่ให้เกิดการพังทลายมากขึ้น และเกิดความเสียหายต่อด้านในของผืนแผ่นดิน การทำนาโกงชาวบ้านทำกันมานานแล้วตั้งแต่บรรพบุรุษ ปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนจึงไม่ได้มีสาเหตุมาจากการทำนาโกง จากเอกสารของกรมมหานครก็ได้ระบุไว้ชัดเจนว่า “อย่างไรก็ตาม ที่ดินแปลงนี้ถูกน้ำทะเลกัดเซาะไปทั้งหมด สภาพที่ดิน มีสภาพเป็นชายเลนที่น้ำทะเลท่วมถึง โดยเฉพาะฤดูกาลที่น้ำทะเลขึ้นมาก แต่ถ้าในช่วงฤดูกาลที่น้ำทะเลลดลงจะมองเห็นชายเลนตลอดแนว”²

² เอกสารของกรมมหานคร ที่กท.0300/ 865 ลงวันที่ 25 มกราคม 2538

กระแสการปลูกป่าชายเลน

ขณะที่ผู้คนกำลังตื่นตระหนกกับภาวะโลกร้อน การรณรงค์ให้ปลูกต้นไม้เพื่อลดภาวะโลกร้อนเป็นไปอย่างต่อเนื่องและได้รับความนิยมเกิดเป็นกระแสที่เรียกว่ามาแรง บริเวณชายทะเลบางขุนเทียนเป็นสถานที่หนึ่งที่มีผู้นิยมมาปลูกป่ากันเป็นจำนวนมาก หากแต่การปลูกไม่ได้ปลูกในสถานที่ที่ควรจะปลูก คือบริเวณชายทะเลเพื่อช่วยยึดหน้าดิน ทำให้เกิดความสมบูรณ์และการกลับคืนมาของระบบนิเวศน์ แต่มีการปลูกตามคันป่อกุ้งริมถนน ซึ่งการปลูกบริเวณริมถนนอาจกลายเป็นการสร้างปัญหาให้กับผู้ที่สัญจรไปมาเพราะความรกทึบที่เอื้อกับมัจฉาชีพ

สำหรับการปลูกป่านั้น ชาวบ้านมีความเห็นว่า ควรเริ่มจากการทำให้ดินเลนตกตะกอนทับถมจนเกิดเป็นผืนดินเสียก่อนแล้วจึงค่อยปลูกต้นไม้หรือให้มันขึ้นเองตามธรรมชาติ การเข้ามาปลูกป่าของกลุ่มต่างๆ เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงเจตนาดีและความห่วงใยต่อส่วนรวม การปลูกป่าควรทำความเข้าใจสภาวะของธรรมชาติ มิเช่นนั้นอาจทำให้เกิดการสิ้นเปลืองงบประมาณโดยใช่เหตุ

ท้ายที่สุดแล้ว เราต้องยอมรับว่าบริเวณชายทะเลบางขุนเทียนกำลังเผชิญกับปัญหาหลายๆ ด้าน เช่น การลดลงของจำนวนลูกกุ้ง ลูกปลา อวนรุนจากภายนอกพื้นที่ น้ำเสียที่ถูกระบายมาจากพื้นที่ กทม.ส่วนใน ตลอดจนปัญหาจากภัยธรรมชาติและการกัดเซาะชายฝั่ง ได้สร้างความวิตกกังวลให้กับชุมชนในบริเวณนี้จนต้องหันหน้ามาขบคิดและหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

ปัญหาที่เกิดขึ้นได้สร้างให้เกิดการรวมตัวของคนในชุมชนต่างๆ ได้ร่วมกันคิด วางแผน ตลอดจนร่วมกันเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ

สำหรับกระบวนการในการแก้ปัญหาที่ผ่านมา คือ การร่วมกันเป็นเครือข่ายรักษ์ทะเลกรุงเทพฯ เพื่อแก้ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งตามแนวทางที่เหมาะสมกับพื้นที่และงบประมาณ ด้วยการสร้างเขื่อนไม้ไผ่เพื่อชะลอคลื่นโดยการนำประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ในชีวิตประจำวันมาปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ผ่านการระดมความคิดเห็น วางแผนการทำงานร่วมกัน ตลอดจนแสวงหาความรู้จากพื้นที่ที่ประสบปัญหาคัดลอกกันเพื่อนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ทั้งนี้ชาวบ้านยังได้ร่วมกันวิเคราะห์ถึงปัญหาอื่นๆ ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตทางด้านเกษตร เพื่อหาทางบรรเทาปัญหาให้ทุเลาและเป็นการฟื้นฟูความสมบูรณ์ของชายฝั่งให้มากยิ่งขึ้น

((((ลีเดีย)))

จากชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน

โดย “เครือข่ายรักษาทะเลกรุงเทพฯ”

ได้รับการสนับสนุนจาก...

โครงการแก้ปัญหาละพิษฟูมูมที่ประสบภัยพิบัติ

พชช.-CODI

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

DANIDA

โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมโดยองค์กรชุมชน (COPE)

มูลนิธิชุมชนไท